

(Hekayə)

Luigi Pirandello

ca Romaya getdiklərini, ancaq, ən azı altı aydır cəbhəyə göndərilməyən və indi birdən-birə üç gün ərzində burdan getməli olduğunu və onu yola salmağı xahiş edən teleqram aldıklarını bildirmək məsuliyyətini hiss etdi.

Əyninə böyük paltosunun içində az qala gizlənən, bəzən vəhşi heyvan kimi xırıltılı səslər çıxaran qadın əmin idi ki, bütün bu izahatlar onun qədr çətin vəziyyətdəki insanlarda ona qarşı zərər qədr də rəğbət hissi yaratmayacaq.

Xüsusi diqqətlə dinləyənlərdən biri dilləndi:

– Tanrıya şükür, oğlunuz hələ indi cəbhəyə gedir. Mənimki müharibə-

Gecə ekspresi ilə Romadan gədən səmişinlər əsas xətti Sulmona ilə birləşdirən kiçik, köhnə model şəhərrəfti qatarlarda səyahətlərini davam etdirmək üçün Fabrianonun kiçik stansiyasında səhərə qədər gözleməli oldular.

Sübhçağı beş nəfərin gecələdiyi bu ikinci dərəcəli, alçaq və tüstülü vaqona dərin matəm içində formasız paketa bənzəyən iri bədənli qadın girdi. Arxasınca onu anq, çalimsiz, ölü kimi ağ sifəti olan, kiçik və canlı gözləri, narahat baxan, dayanmadan sızıldayan əri izlədi. Nəhayət ayağa bilsən kişi nəzakətə səmişinlərə ona kömək etdiklərinə və yer ayırdıqlarına görə təşəkkür etdi, sonra paltosunun yaxasını aşağı çəkməyə çalışan arvadına tərəf çevrilib soruşdu:

– Yaxşısanmı, sevgilim?

Arvadi cavab vermək əvəzinə üzünü gizlətmək üçün paltosunun yaxasını yuxarı doğru çəkdi.

“Mənfur dünya” deyərək adam acı bir təbəssümlə mızıldandı. Həm də adam onun səyahət yoldaşlarına, bu müharibənin hər ikisinin bütün ömürlərini həsr etdiyi iyirmi yaşlı uşağı, tək oğullarını əllərindən aldığı üçün əziyyəti çəkdiyini, tələb olunan övladlarına cəsarətlə döyüşə könüllü getməyə icazə verdikdən sonra, Sumonadakı evlərini tərk edərək övladlarının dalın-

rəm ki, əlbəttə hamımız ümid edirik ki, bu vəziyyət heç vaxt gerçəkləşməyəcək, bir atanın cəbhədə iki oğlu varsa və birini itirirsə, ona təsəlli verən başqa biri qalır... Bu arada...

– Bəli, geridə bir oğul qalır, amma yeganə oğul atası olanda, o oğul ölərsə, ata da ölə bilər, beləliklə, iztirabına son qoya bilər. Bu iki vəziyyətdən hansı daha pisdir? Mənim vəziyyətimin səninkindən daha pis olduğunu görmürsənmi?

Kişi ağır-ağır nəfəs alırdı. Şişkin gözlərindən arıq bədəninin sanki çətinliklə saxlaya bildiyi idarə olunmayan canlılığın daxili şiddəti alovlanırdı.

– Cəfəngiyat! – deyərək adam iki əskik dişini gizlətmək istəmiş kimi əli ilə ağzını örtməyə çalışdı. Cəfəngiyat-

Müharibə

nin ilk günündən ordadır. İki dəfə yarı halda evə qayıtdı və yenidən cəbhəyə göndərildi.

– Bəs mənimki? İki oğlum və qohumların cəbhədədir – başqa bir səmişin dedi.

– Bəli, amma axı o bizim “sevimli oğlumuzdur” – deyərək cəsarətlə davam etdi.

– Nə fərqi var? Yeganə oğlunuza həddindən artıq erköyün öyrədə bilərsiniz, amma başqa övladınız da olsaydı, onu başqalarından çox sevməzdiniz. Ailə sevgisi çörək kimi bir şey deyil ki, onu tikə-tikə doğrayıb uşaqlara bərabər bölərsən. Ata övladının hər birinə, istər bir, istərsə də on nəfər olsun, ayrı-ayrılıqda bütün sevgisini verir və eger mən indiyə iki övladımın görə əziyyət çəkərsəm, hər ikisi üçün yan-yanı yox, iki qat artıq əziyyət çəkərəm.

– Haqlısan... haqlısan... – utanmış adam ah çəkdi. Ancaq düşünün-

dır! – təkrar etdi. Biz öz xeyrimiz üçün öz övladlarımıza həyat verərik bəyəm?

Digər səmişinlər azab içində adama baxırdılar. Oğlu müharibənin ilk günündən cəbhədə olan səmişin “Düz deyirsən, bizim övladlarımız bizim yox, Vətəndir!” dedi.

– Cəfəngiyatdır! – deyərək kök yolcu cavab verdi. Övladlarımıza həyat verəndə vətənimizi düşünürük? Oğullarımız ona görə doğulur ki... Yeni doğulmaq məcburiyyətindədirlər və həyata gələndə həyatımızı da özləri ilə aparırlar. Bu realdır. Biz onlara aidik, amma onlar heç vaxt bizə aid deyillər. Onların 20 yaş tamam olanda isə bizim onların yaşında olduğumuz kimi olurlar. Valideynlərimiz də var idi, amma başqa şeylər də var idi... Qızlar, siqaretlər, illüziyalar, yeni qalstuklar... və təbii ki, iyirmi yaşımızda bizi səsləyəndə cavab verdiyimiz ölkəmiz, anamız və atamız yox desə də, de-

məsə də... İndi bizim yaşımızda, bizlərdə vətənpərvərlik hissi hələ də yüksəkdir, təbii ki, övladlarımızın sevgisindən də güclüdür. Bizim aramızda eger imkanı olsaydı oğlunun cəbhədəki yerini almayacaq olan varmı?

Sükut çökdü, hamı razılaşaraq başını tərpətdi.

– Niyə onda? – kök kişi davam etdi, – iyirmi yaşında olanda uşaqlarımızın hissələrini nəzərə almalıyıq? Onların öz yaşlarında vətən sevgisini bizə olan məhəbbətlərindən üstün görmələri təbii deyilmi? Axı onlar bizi daha yerindən tərpənmə bilməyən, evdə oturmağa məcbur olan yaşlı uşaqlar kimi gördükləri üçün bunun baş verməsi təbii deyilmi? Ölkə hamımızın aclıqdan ölmək üçün yeməli olduğumuz çörək kimi təbii zərurətdirsə, kimse onu müdafiə etməlidir. Oğullarımızın iyirmi yaş tamam olanda gedirlər və göz yaş tökməyimizi istəmirlər, çünki ölsələr, qəzəbli yox, sevincə ölürlər. Təbii ki, ağıllı oğlanlar deyirəm. İndi bir insan həyatın çirkin tərəflərinə, dərdlərinə, alçaqlığına, məyusluğun əzabına tab gətirmədən gənc və xoşbəxt ölürsə, ondan daha nə istəyə bilərik? Hamı ağlamağı da yandırmalı, hamı mənim kimi gülməlidir... Ya da ən azından mənim kimi Tanrıya şükür etməlidirlər, çünki oğlum ölməmişdən əvvəl həyatının arzuladığı kimi xoşbəxt sonlandığına dair mesaj göndərmişdi. Beləliklə, gördüyünüz kimi, mən yas tutmuram...

O, tünd rəngli paltosunu nümayiş etdirmək üçün yellədi, əskik dişlərinin üzərində bənövşəyi dodağı titrəyirdi, gözləri nəmli, sakit idi və o, fikrini tezliklə yüksək səslə çıxırıqvari gülüşlə bitirdi.

– Olduqca... olduqca... – digər səmişinlər də ona qoşuldu.

Paltosuna sığınmış, son üç ayda etdiyi kimi yalnız dinləyən qadın, ərinin və dostlarının sözləri ilə daxili kə-

dərini təsəlli edəcək bir şey tapmağa çalışdı. Bir ananın oğlunu ölümə, potensial həyatı təhlükəyə göndərmək üçün, özündən necə imtina etməyini göstərə biləcək bir şey. Yəni də deyilənlər arasında istədiyini tapa bilmirdi və heç kimin onun düşündüyü kimi hissələrini bölüşə bilməyəcəyini biləndə kədəri daha da böyüyürdü.

Amma indi səmişinin sözləri onu heyretə gətirdi və az qala çaşırdı. Birdən başa düşdü ki, o, haqsız olan, onu başa düşə bilməyən digərləri ilə eyni səviyyədə deyil, ancaq oğlunun getməsinə deyil, hətta ölümə belə ağlamadan göndərən valideynlərlə eyni səviyyədə deyil.

Qadın başını qaldırdı, küncdə oturdu, oğlunun öz padşahının və öləkəsinin qəhrəmanı olduğunu sevincə və peşman olmadan dostlarına verdiyi təfərrüatlara sığdıraraq danışan adama böyük diqqətlə qulaq asdı.

O, elə bil, heç xəyalına belə gətirmədiyi, indiyədək naməlum bir dünyaya rast gəldi və övladının ölümü barədə qətiyyətlə danışa bilən bu cəsur atanı təbrik edənlərin hamısını eşitməkdən çox məmnun idi. Sonra birdən heç nə eşitməmiş və yuxudan oyanmış kimi qocaya dönüb soruşdu:

– Onda... oğlunuz həqiqətən öldü?

Hamı ona baxırdı.

Qoca iri, qabanq, dəhşətli dərəcədə yaşlı açıq boz gözlərini üzünün qınsını hamarlayaraq ona doğru çeyirdi. Bir müddət cavab verməyə çalışsa da, sözlər ona çatmadı. Qadına uzun-uzadı baxdı, o axmaq, əsassız suala ... Nəhayət, qəfilcən oğlunun həqiqətən öldüyünü anladı. O, hamışəlik yox oldu. Anıdan onun sifəti büzüşdü, üzü dəhşətli dərəcədə eybəcərlandı, sonra tələsik cibindən dəsmal çıxardı və hamını heyretə gətirərək, ürək bulandıran, öhdəsindən gələ bilməyən hıçqınqlara boğuldu.

Tərcümə etdi: Nargis